

A kövesdi református templom.

Nagyküüllő vármegye déli részében a Hortobágy-patak egyik oldalvölgyében terül el Kövesd községe s nyugati szélén, emelkedettebb térszínen áll a majdnem teljesen árva református templom, melylyel megismerkedni érdemes.

Egyhajós, csúcsíves stílusban épült csarnoktemplom. Hajója 12·07 m. hosszú, 6·22 m. széles; sík, korhadó famennyezet fűdi és déli oldalán 3 mérműves ablak világítja meg. Ma ezen az oldalon tört ajtón járnak be, eredetileg a nyugati falon volt díszes ajtaja, melyet később befalaztak. A hajó keleti falában levő csúcsíves diadalíven túl csatlakozik hozzá a 6·77 m. hosszú, 4·76 m. széles, a nyölcyszög öt oldalából formált szentély, melyet délen két mérműves ablak világít meg s melyet a boltozatra ragasztott, de onnan már lepotyogott, égetett agyagból készült bordákból szerkesztett háló borított, úgy, hogy a megmaradt nyomokból rajza már meg nem szerkeszthető. A hálósboltozat bordáinak alsó csomópontjain pajzsos konzolok. A hálósboltozatok a XVI. század elején kezdenek divatosak lenni, úgy, hogy ebből s az ablakok mérműveiből, melyeken már a halhólyag is jelentkezik, a templom építési korát a XVI. század elejére kell helyezni. A szentély északi falában befalazott ajtó van, mely az itt volt sekrestyébe vitt. Külső falát számos támasztópillér erősíti. Tornya nincs és nem is volt.

Templomunk hossz tengelye 5 fokkal tér el észak felé a valódi nyugat-keleti iránytól. Tudva pedig azt, hogy a középkorban a templom irányításánál az volt a szokás, hogy a szentély, illetőleg a templom hossz tengelye arra a pontra irányul, a hol a nap a templom *védőszentjének nevenapján* kel föl: templomunk katolikus korabeli védőszentjét a nyári félévben, az aequinoctium közelében kell keresni.¹

Kisméretű, egyszerű templomunk figyelemreméltó részlete a nyugati falban lévő ajtaja, melynek faragottkő bélelete már renaissance-

¹ Halaváts Gyula: A középkori templomok keleteléséről; Archaeologiai Értesítő 1912. évf. 262. l.

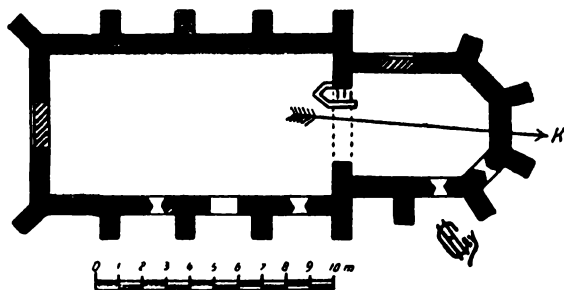
stílusú, szemöldökgerendájának közepén finoman kifaragott czimerrel: tömött koszorúban sisakon álló galamb szemközt 1537-es évszámmal.

Ennél azonban jóval becsesebb, mert a korai olasz renaissance-művészetnek egyik remeke az a pastophorium, mely látogatásunkkor eredeti helyéről eltávolítva, a szentély keleti falához támasztva hevert, ma már azonban szerencsére az Erd. Nemz. Múzeum régiséggyűjtőjébe került. A durvamészből készült kőlap 2,20 m. magas és 1 m. széles. Felső részét a párkány fölött párkányozott félkörívű timpánon alkotja, melyből kagylós alapból, jobbát áldólag fölemelve, dúsdős palástú, hosszú szakálú Atyaúrsten térdképe emelkedik ki. A timpánon keretén és oldalain palmett-dísz, köztük az évszám M×D×XXX-VII, a timpánon széles keretén pedig O×SACRYM×CONVIVIM× fölirat. Középső része négyszögű, jobbról-balról egy-egy négyszögű hornyolt oszloppal, párkányozott oszlopfővel, melyeket széles, párkányozott szömöldök-gerenda tetőz, rajta IN×QVO×CHRISTVS×SVMMITVR fölirat. Az oszlopok széles, párkányozott küszöbgerendán állanak, melyen SALVE×CORPUS×DNI× olvasható. Közben helyes távlati érzékkel megszerkesztett fülke, melynek felső mezejét négyzetes alapon repülő galamb tölti ki, oldalain felül félkörívű bemélyedt fülke, alsó részén pedig koczkázott palló. Közepét négyszögű úr képezi, melynek szélein az ezt valaha elzáró rácsajtó sarokvasainak lyukai láthatók. Ez a kőlap tehát azt a falbemélyedt fülkét fedte, melyben a szentégeket tartották a középkorban. A kőlap alsó részén, a küszöbgerenda alatt, elcsúcsosodik s itt N T betűk között ismét a galambos címerpajzsot látjuk, mely annyiban különbözik a nyugati ajtó fölötti címertől, hogy a galamb nem sisakon, hanem nyílt koronán áll, mindazonáltal egy és ugyanazon család címerének vehető. A kőlapot, melynek díszítményei csak kevésbé sérültek, ma vastag mészréteg fedi, melyet ha eltávolítanak, fognak csak előtűnni a kidolgozás finom részletei.

Hasonló, korai olasz renaissance-stílusú pastophoriumot eddig Magyarországon csak hármat ismerünk, a negyedik tehát a kövesdi, mely művészies kidolgozás tekintetében nem igen áll hátrább azoknál. Az ismertek közül kettő a budapest-belvárosi plebánia templom szentélyében van,² míg a harmadik a pécsi székesegyház³ déli

² Némethy Lajos: Renaissance emlékek a budapest-belvárosi plebánia templomban; *Archaeologiai Értesítő* 1890. évf. 246. l.

³ Kövér Béla: A pécsi székesegyház; *Ugyanott* 1891. évf.

A kővesdi ref. templom képe és alaprajza.

A kövesdi ref. templom pastophoriuma.

oldalkápolnájában, oltárrá átalakítva (Corpus Domini oltár) látható. A budapestiek egyikén 1507-es évszám van, tehát az eddig ismeretek valamivel öregebbek az 1537-ben készült kövesdinél.

Hogy ki volt az, a kinek műízlése e szép, a renaissance-művészet e becses alkotását a kövesdi szerény templom díszének ott elhelyezte, arra sajnos, határozott választ nem adhatok, de megkísértem nagy valószínűséggel megfejteni.

Kövesd községe, daczára annak, hogy az egykori sinki székhöz tartozott Szentágota közelében van s vele határos, nem tartozott soha a szász Királyföldhöz, hanem mindig megyei terület, az egykori sok szigetből álló Felsőfehérvármegye egyik faluja maradt és a XVI. század első felében egyik részbirtokosa az *eczeli Thabiásy* család volt.

A család legrégibb ismert alakja Thabiásy György,⁴ kit Mátyás király a sinki székhöz gerébjének nevezett ki, de helyébe aztán 1458 őszén visszahelyezte Morgondai Jánost.⁵ Ez a György egész 1477-ig szerepel,⁶ de természetesen nem nyugodhatott bele abba, hogy a sinki királybírósgot örökre elveszítse s midőn 1467-ben Erdélyben felkelés támadt Mátyás ellen s abban Morgondai is a felkelőkhöz szított az öreg Thabiásy elérkezettnek látta az időt a maga tisztessége visszaszerzésére és hűséget tanusítván a király iránt, az a kolozsvári ítélkezéskor Morgondait megfosztotta méltóságától s azt birtokaival együtt Thabiásy Györgynek és fiainak adta. A birtokokba való törvényes beiktatást a gyulafehérvári káptalan már 1467 szeptember 22-én elvégezte. Az erről szóló jelentésből minket csupán az érdekel, hogy a birtokok közt volt a kövesdi részjóság is.⁷ Ebben való birtoklásukat s kisebb-nagyobb perlekedésüket egészen 1544-ig követhetjük⁸ s így magától érthető, hogy a Thabiásyak a kövesdi templomba jártak és abba temetkeztek. A családnak ugyan sem Eczelen, sem itt nem maradt

⁴ Ennek atyja: Valentinus de Almás.

⁵ Teleki; Hunyadiak kora 10. k. 363. l.

⁶ Csánki Dezso: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában 5. k. 967. l.

⁷ Kivonat, a „Die Morgondal in Gross-Schink“ című dolgozatban, a Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde 1882. évf. 63. lapján. Részbirtokos volt itt még azonban Pemflinger Márk szász ispán is, a ki Thabiásy György nővérét, Sulay János özvegyét vette feleségül.

⁸ Oklevélkivonatok gróf Kemény József „Regesta archivarium“ cz. kézirata III. k. 71—78. lapján, az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában.

reánk valami síremléke, melyből címerét esetleg megismerhetnénk. De hogy a kövesdi templomnak kegyurai is voltak, azt abból gyanítom, hogy a pastophoriumon lévő címer melletti N T betű nem lehet más, mint egy *Nicolaus Thabiásy* nevének kezdőbetűje. Szerencsére ismerünk is Miklóst a családban, a kit egy 1495-iki oklevél „Nicolaus Báznár dictus de Thabyas“ néven néhainak nevez.⁹ Ez persze nem lehetett a mi pastophoriumunk készíttetője, de neve bizonyít annyit, hogy a „Nicolaus“ név megvolt a Thabiásy-családban s nyilván egyik hasonló nevű unokája készíttette 1537-ben, a kiről okleveles adatunk még eddigelé nincsen.¹⁰

(Budapest.)

Halaváts Gyula.

⁹ Egy eladási oklevélben ugyanott, az I. k. 56. l.

¹⁰ A cikkemben felhasznált okleveles adatokat részben dr. Veress Endre baráti szíveségének köszönöm.